Språket börjar med dig!

Bokstart

Läsa

Prata

Välja

Barn börjar utveckla sitt språk redan som spädbarn. Mycket av språkutvecklingen sker innan barnet kan prata. Under de första tre åren grundläggs stora delar av den språkliga förmågan. Du som finns med barnet redan från början har därför en unik roll.

Här får du många praktiska råd och enkla tips om hur du kan prata och samspela med ditt barn. Du som förälder kan hjälpa ditt barn att utveckla ett rikt språk. Ha roligt tillsammans! Prata, lek, läs och sjung tillsammans med ditt barn – ditt barns språk börjar med dig!

Språket — en nyckel till livets alla områden

Barns språkutveckling börjar tidigare än man kan tro, och språkförmågan är avgörande för andra förmågor.

HOOLIGANS

Du kanske tänker att barn utvecklar sitt språk automatiskt? Att språk är något som barn lär sig av bara farten, precis som att krypa och gå? Till viss del är det sant. Barn föds ”programmerade” att lära sig de språk som de hör runtomkring sig. Men barns språkutveckling påverkas också av den språkliga miljö som de växer upp i, alltså hur föräldrar och andra vuxna interagerar och pratar med barnet.

Små barns hjärnor utvecklas i en rasande fart! Stora delar av den språkliga förmågan grundläggs under de tre första åren i barnets liv. Språkutvecklingen är alltså i full gång redan från födseln – långt innan barnet sagt sina första ord.

Du som finns med barnet från allra första början har därför en unik roll. Det har stor betydelse att du pratar, sjunger, busar och umgås med ditt barn. Använd det språk som du har lättast att uttrycka dig på, där du har störst ordrikedom. På det sättet ger du barnet den bästa grunden för språkutvecklingen!

Så varför är det här så viktigt? Barn är ju olika, behöver alla vara bra på just *språk*? Jo, eftersom språket har stor betydelse för andra områden.

Språkförmågan är inte en i raden av förmågor som matematisk begåvning, musikalitet eller sporttalang. Språket kan i stället ses som en ”dörröppnare” som skapar möjligheter på andra områden. Ett välutvecklat språk ger förutsättningar att ta till sig kunskap i alla ämnen, att förstå och följa instruktioner, att samarbeta och lösa konflikter.

Språk är helt avgörande för att lära sig läsa, skriva och räkna. Även matematik innehåller massor av ord och begrepp.

Vi tänker också med hjälp av språket. Språket är därför en nyckelförmåga för andra mentala förmågor, som att lösa problem, resonera, dra slutsatser, planera och minnas.

Ett rikt språk gör ditt barn redo för utmaningar på livets alla områden. Du som förälder är en viktig språklig förebild!

Språk bygger på samspel

Samspelet med din bebis lägger grunden för språkutvecklingen. Ett barns första ord är en milstolpe i utvecklingen, som föräldrar ofta möter med hurrarop. Från att ha kommunicerat med joller, skrik, skratt och kroppsspråk kan barnet plötsligt uttrycka sig med riktiga ord. Det är så klart stort för både barnet och de vuxna!

Förmågan att kommunicera med talade ord dyker inte upp ur ingenstans. Tvärtom är de talade orden ett resultat av flera andra förmågor. Innan barnet använder och förstår ord har det lärt sig massor om kommunikation, som att lyssna och ge respons, att kalla på din uppmärksamhet, imitera dig, vinka och peka.

Barnet lär sig alltså att samspela innan det kan börja prata. Man kan säga att barnet under bebistiden lär sig vad man ska ha språket till, för att senare börja fylla det med innehåll: ord och meningar.

Här kan du läsa om tre sätt att samspela med barn som ännu inte pratar.

Samtala – med eller utan ord

Det viktigaste är inte *vad* du pratar med barnet om. Det viktiga är att du riktar dig till barnet ofta, och på ett positivt sätt besvarar försök att kommunicera.

Du kan svara med ord, ett roligt ljud eller ansiktsuttryck. Du kan också pröva att härma barnets egna ljud eller minspel. Vänta sedan med förväntansfull min på vad barnet ska göra härnäst.

Fortsätt gärna flera turer fram och tillbaka mellan er, så länge barnet är intresserat. Det blir ett litet samtal mellan dig och barnet, även om ni inte alltid använder ord. Det stimulerar barnets utveckling av både sociala och språkliga förmågor. Dessutom får barnet uppleva att kommunikation är meningsfullt, eftersom du som vuxen visar att barnet är en part att räkna med.

Ta och behåll ögonkontakt

Gå ner på barnets nivå för att göra det mer motiverande för barnet att fortsätta interagera en längre stund. Rikta dig mot barnet så att ni lätt kan se varandra i ögonen.

Överdriv gärna med röst och rörelser. Visa med hela kroppen när något är spännande eller roligt. Uppmuntra alltid barnets egna försök att uttrycka sig, med eller utan ord.

Överdriv!

Pröva att överdriva ditt kroppsspråk, dina miner och ordens betoning för att göra det extra intressant för barnet att fästa blicken på dig. Små barn brukar särskilt uppmärksamma olika sorters kontraster. (Det är förstås ingen slump att många leksaker är färggranna och spelar och blinkar …)

På liknande sätt brukar barn gilla tydliga kontraster i kroppsspråk (det som syns) och röst (det som hörs) hos personen som pratar. Flera studier har till exempel visat att små barn lyssnar mer uppmärksamt på röster med stora variationer i tonhöjd och med extra betoning på viktiga ord. Det är därför inte fel att överdriva språkets melodi och rytm. Det kan till exempel låta så här: ”Har du *sett?* En *fjäril*! Där *flyger* fjärilen. Vad *fin* den är!”

Mot slutet av barnets första år brukar de första orden komma. Men det kan ske både lite tidigare och senare.

De första orden är tecken på att barnet har alla pusselbitar på plats för att på allvar börja rikta sitt intresse mot innehållet i språket – vad vi *menar* när vi pratar.

Barnet fortsätter förstås att utveckla sin samspelsförmåga under många år framöver. Men redan nu har barnet förstått att språket används för att utbyta information, uttrycka behov och dela upplevelser med andra.

Stötta barnets språk-förståelse

Prata så att ditt barn förstår dig! Då hjälper du barnet att börja uttrycka sig med egna ord.

När ett barn börjar använda ord är det lätt att bli ivrig. Ofta överöser vuxna barnet med frågor: ”Vad är det där? Kan du säga ’lampa’? Kan du säga ’blomma’? Säg mormor!”

Det är inte alls konstigt att föräldrar blir stolta och gärna vill att barnet ska sätta ord på allt möjligt. Det är alltid roligt när barn börjar uttrycka sig med ord – det fungerar ju som ett kvitto på att språket utvecklas!

Men det finns strategier som är mer effektiva än att ”begära” ord, om du vill hjälpa barnet att komma igång att prata mer. Det handlar om att på olika sätt stötta barnets förståelse av ord och meningar. Ett barn måste alltid förstå ett ord för att kunna använda sig av det. Det innebär att ett barn som förstår fler ord i regel kommer att använda fler ord.

När du reflekterar mer över vad barnet faktiskt förstår börjar du ofta automatiskt att förenkla ditt eget sätt att tala till barnet. Barnet får då bättre förutsättningar att både uppfatta och förstå orden.

Det finns ingen anledning att oroa sig över att barnet ska ”lära sig fel” för att du som vuxen anpassar ditt sätt att prata. Tvärtom finns en risk i att använda ett för avancerat språk: barnet kan uppleva informationen som ointressant, tappa fokus och ”stänga av”. Kanske har du själv liknande erfarenheter av att lyssna till ett språk du endast behärskar delvis, till exempel på en utlandsresa. När du inte lyckas hänga med slutar du troligtvis att lyssna efter en stund.

När du anpassar ditt tal till barnet underlättar du inte bara språkförståelsen. Du gör det också lättare för barnet att själv ge respons med egna ord. Detta skapar fler tillfällen till ömsesidiga små samtal, som är en grund för både social och språklig utveckling.

Ett första steg mot att hjälpa ditt barn att komma igång att prata är alltså att fokusera mer på ditt eget tal, och mindre på barnets! I nästa avsnitt får du tio praktiska tips.

Var gömmer sig alla dinosaurier? Lyft på fliken så får du se!

Tio sätt att hjälpa barn att utveckla sitt språk

Det finns många sätt att stimulera små barns språkutveckling i vardagen. De här strategierna fungerar utmärkt också med äldre barn, men då kan du behöva anpassa dem lite efter barnets språkliga nivå.

Vänner.
Men var har
Molly gömt sig?
Här är
hon, i
-ugan!

1. Dela barnets fokus och sätt ord på barnets värld

Det är viktigt att barnet har sin uppmärksamhet på det du pratar om. Då ökar chanserna att barnet verkligen förstår vad du säger.

Pröva att följa barnets intresse i leken eller utforskandet av omgivningen, och ge barnet ord för vad det upplever. Precis som en berättarröst i en film kan du sätta ord på vad barnet gör, tittar på, håller i, pekar på och så vidare. När barnet leker i badkaret kan du säga: ”Ja titta, där är den gula motorbåten. Vad snabbt den kör i vattnet. Oj, nu krockade den med ankan! Nämen, nu hamnade båten under vattnet …”

I sådana situationer har barnet redan sin uppmärksamhet riktad mot det du beskriver, vilket alltså ökar chanserna att barnet kopplar dina ord till rätt betydelse. Dessutom kommer det du säger att handla om något som barnet tycker är intressant eller roligt, och sådant har vi alla lättast för att lära oss!

När du läser med barnet har ni också ett gemensamt fokus, vilket gör högläsning till ett toppenbra verktyg för språkutveckling. Du kan börja läsa så fort barnet visar intresse för bilderböcker. Du behöver inte läsa precis som det står – du kan även peka och berätta fritt till bilderna. Använd det språk som du känner dig mest bekväm med!

Det går även bra att använda till exempel ett fotoalbum eller en leksakskatalog om du inte har tillgång till så många barnböcker.

2. Förkorta och förenkla

Ett konkret sätt att förenkla ditt tal är att använda kortare meningar. Försök att uttrycka dig med bara lite längre meningar och lite svårare ord än de som barnet själv använder. Då kommer barnet att förstå det mesta av det du säger, vilket ökar chanserna för att det även ska lista ut vad okända ord betyder.

Om barnet exempelvis pratar i enstaka ord, kan du själv använda *många* två- och treordsmeningar: ”Titta! Ett tåg! Tåget åker snabbt. Säger tut tuuut!”.

Om du har mycket information att ge, dela upp den i flera korta meningar så blir det lättare för barnet att bearbeta innehållet. Du kan till exempel säga: ”Vi ska åka bil. Vi ska handla. Sedan ska vi hämta storasyster. Kom, nu går vi till bilen!” i stället för ”Nu ska vi sätta oss i bilen och först åka till affären och handla och sedan hämta storasyster på förskolan.”

En bok kan ge massor att prata om. Titta på och prata om bilderna i boken tillsammans. Läs, prata och lek med böcker, gärna varje dag!

3. Framhäv viktiga ord

Precis som med en bebis kan du effektivt fånga ett större barns uppmärksamhet med variationer i kroppsspråk och röst. Du kan även använda detta för att förstärka och framhäva viktiga ord. De melodiska och rytmiska delarna av talet hjälper barnet både att uppfatta orden och att lagra dem i minnet.

Det är till exempel mycket lättare för ett barn att registrera var ordet ”molnen” börjar och slutar om du betonar det lite extra, som i ”Ser du alla MOLNEN?”. Jämför med vuxental där orden ofta flyter ihop (”Serduallamolnen?”).

Du kan underlätta språkförståelsen ännu mer genom att använda mycket gester, så att barnet får både höra och ”se” orden. Du kan till exempel visa med armarna hur stort eller litet något är, slå ut med händerna när något är borta eller se ut som om du fryser när något är kallt.

4. Upprepa ord

Gör det till en vana att upprepa nya eller svåra ord för barnet, gärna i flera korta meningar efter varandra. Säg till exempel: ”Kom! Vi ska städa. Städa leksakerna! Titta, pappa städar. Vad fint det blir! Kan du hjälpa mig att städa?”

På det sättet får barnet höra ordet ”städa” i fyra sorters meningar, alltså fyra exempel på hur ordet kan användas. Barnet förstår att ”städa” är något man kan göra när man har lekt med *leksaker,* något man kan göra *tillsammans*, och något man kan göra *fint*. På det här sättet får barnet flera ledtrådar till ordets betydelse.

Många ”krokar” att hänga upp ordet på gör det även lättare för barnet att minnas ordet och använda det själv längre fram.

5. Ställ frågor

I stället för att fråga ”Vad är det?” eller ”Kan du säga bil?” till ett litet barn, kan du pröva att ställa frågor som kan besvaras genom att peka. Till exempel ”Var är fönstret?” eller ”Kan du hitta någon häst på bilden?” Detta är oftast roligare för barnet, och innebär även en möjlighet att lära barnet ett nytt ord, eftersom du kan peka på föremålet själv om barnet inte gör det.

Om barnet har kommit lite längre i sin språkförståelse kan du ställa mer utmanande frågor som ”Kan du hitta något som har en motor?”, ”Ser du något mer djur med svans?” eller ”Var är bilens däck?”. Detta hjälper barnet att uppmärksamma detaljer och få ord för dem – ett suveränt sätt att utöka ordförrådet.

Med barn som redan uttrycker sig i meningar kan du gärna ställa frågor som ger utrymme att svara på olika sätt och öppnar för samtal. När ni städar undan leksakerna kan du till exempel fråga ”Var ska vi lägga gosedjuren?”, och sedan bygga vidare på barnets svar genom att kommentera eller ställa följdfrågor.

Om barnet inte svarar fyller du i själv: ”Kanske här … Apan vill ligga överst! Och hunden vill också vara med”. Genom att själv svara på frågan, i stället för att kräva ett svar av barnet, avdramatiserar du pratandet.

Om barnet endast uttrycker sig i enstaka ord kan du pröva att ställa frågor med valmöjligheter i. Välj ämnen som barnet är intresserat av eller som du vet att barnet har en åsikt om. Exempel kan vara ”Vill du ha vatten eller mjölk?” eller ”Ska vi måla eller leka med lera?”.

Genom att du först har sagt orden blir det lättare för barnet att själv använda dem i sitt svar.

6. Ha kul själv!

Det är väldigt lockande för ett barn att interagera med en vuxen som har roligt själv. Så bjud på dig själv, le och var inte rädd för att vara lite fånig!

Visa med hela kroppen när något är spännande eller roligt och skratta mycket med barnet. Använd gärna roliga uttryck och ljudeffekter som *oj!, wow!, äsch!, uh-oh!, wiiii!, oops!, pang!, krasch!, tuuuuuut!* och så vidare. Dessa ord är enkla att härma, vilket gör dem särskilt lämpade för barn som ännu inte talar många ord. Uppmuntra alltid barnets egna försök att uttrycka sig, med eller utan ord.

När ni läser en bok tillsammans, är det någon särskild bild eller något ord som intresserar barnet – stanna upp, prata och lyssna in barnet.

7. Omformulera och utvidga det barnet säger

Rätta och kommentera inte barnets sätt att prata. Om barnet exempelvis använder fel grammatik (”en stor hus”) är det bättre att omformulera yttrandet och ge tillbaka det till barnet (”ja, ett stort hus!”). Samma sak gäller uttal – om barnet säger ”dä lallen” och pekar på nallen, kan du svara ”där är nallen!”.

På det sättet får barnet möjlighet att jämföra sitt yttrande med en ”mall”, vilket hjälper barnet att närma sig ett mer vuxenlikt sätt att uttala ord och forma meningar. Den här strategin ger även barnet bekräftelse på att du har förstått budskapet. Du riskerar heller inte att störa samtalet så att barnet glömmer vad ni pratade om eller tappar lusten att fortsätta.

Du kan också pröva att bygga ut barnets yttrande. Då visar du hur man kan uttrycka ungefär samma sak lite mer detaljerat. Det kan låta så här: ”Ja, vilket stort gult hus! Det är jättehögt.” eller ”Där är din nalle! Så mjuk den är.”.

Det räcker att du lägger till ett par ord i dina egna meningar. Då låter du barnet höra många meningar som är snäppet svårare än barnets egna, alltså på en nivå som barnet är på väg mot att själv klara av. Det ökar chanserna att barnet försöker imitera dig. Med tiden kommer barnet på egen hand att börja sätta ihop liknande meningar. Barn måste höra för att kunna göra!

8. Vänta in barnets respons

Det tar ibland tid för ett barn att ta in och bearbeta det som sägs. Om du som vuxen pratar på utan avbrott ger du inte barnet en chans att svara.

Ge barnet utrymme genom att själv sakta ner, ta pauser och vänta. Försök att leta efter och uppmärksamma barnets alla försök till kommunikation, och visa att du är intresserad av vad barnet har att säga.

9. Använd ”Jag undrar ...”

Ett användbart sätt att locka barn till att uttrycka sig mer är ”jag undrar”-knepet. Det fungerar ofta bra med barn som har kommit lite längre i sin språkutveckling, och det kan användas i alla möjliga situationer. När du leker med barnet kan du i stället för att fråga ”Är hästen hungrig?” pröva att säga ”Hmm…Jag undrar vad hästen ska göra…”. På så sätt känns frågan öppnare, och du kan få barnet att berätta mer.

Då pressar du inte barnet på ett svar, vilket kan göra det mer lockande för barnet att kommentera det du säger.

10. Skapa situationer som lockar till prat

Att som vuxen ”göra tvärtom”, som att ändra lite på en rutin, lockar ibland fram fler ord hos barn som inte pratar så mycket.

Du kan till exempel pröva att pausa mitt i en aktivitet, eller bara lägga fram lite av någon mat som barnet gillar. Se frågande ut och vänta tills barnet ber om mer. Då skapar du en situation där poängen med att kommunicera blir väldigt konkret. Om barnet inte säger något visar du med en modellmening hur man kan säga, till exempel ”Mera hallon!”. Kanske imiterar barnet dig direkt, eller vid ett senare tillfälle.

Du kan även göra något lite tokigt för att locka barnet att reagera. Pröva att sätta på barnet skor utan strumpor, eller sätt strumporna på dina egna händer. Vänta på att barnet kommunicerar felet till dig. Om barnet inte gör det, kan du svara med en modellmening, som ”Oj, glömde strumporna!”.

Du kan också skoja till det när ni sjunger en sång eller läser en välkänd bok genom att pausa inför sista ordet i en strof eller en mening. Se förväntansfull ut och vänta lite innan du fortsätter, så kanske barnet fyller i.

Varför pratar inte mitt barn?

Alla barn utvecklas i olika takt, men vissa barn har svårigheter med tal- och språkutvecklingen. Det kallas för språkstörning eller språklig sårbarhet.
Det finns olika orsaker till försenad språkutveckling.
Om du är orolig kontakta barnhälsovården.

I många fall beror svårigheterna på att barnet har svårt att förstå ords och meningars betydelse. En svag språkförståelse leder i sin tur till att barnets uttrycksförmåga begränsas.

En sen språkutveckling förekommer ibland samtidigt som svårigheter med socialt samspel. Det kan visa sig genom att barnet inte verkar intresserat av andra människor och inte söker kontakt på ett förväntat sätt.

Svårigheter att uttala vissa språkljud är vanligt bland barn i förskoleålder. Det är sällan en orsak till att barnet inte kommer i gång att prata, men det kan däremot göra att talet blir lite svårare att förstå. I mer sällsynta fall kan däremot stora svårigheter att forma språkljud med munnen bero på problem att styra och kontrollera de muskler som är inblandade i tal. Det kan leda till att barnets förutsättningar att uttrycka sig i ord och meningar begränsas.

Kontakta BVC

Om du är orolig för ditt barns tal- och språkutveckling kan du kontakta din BVC-sjuksköterska. Vänta inte i onödan – tidiga insatser har stor betydelse för de barn som är i behov av dem. Barns språkutveckling börjar tidigare än många tror. Din roll som vuxen är att ta vara på barnets lust att kommunicera och bygga vidare på den.

Det bästa av allt är att du som förälder kan börja direkt – lek och rutiner i vardagen bjuder på mängder med tillfällen att utveckla språk och kommunikation.

Språkstimulans är alltså inte en till ”aktivitet” att klämma in i schemat, utan något som kan genomsyra påklädning, högläsning, potträning, lego-bygget och besöket i mataffären. Genom att kommunicera mer i vardagen blir du inte bara en bättre språklig förebild, du ger också ditt barn en bra start i livet. Du kommer även att upptäcka att språkstimulans både är roligt och stärker relationen med ditt barn.

31 Funderar du kring ditt barns språk-utveckling? Prata gärna med BVC.

Upptäck mer Bokstartsmaterial!

Läs med ditt barn, Språkträna och Ditt barns språk

Här får du enkla tips på hur du kan hjälpa ditt barn att utveckla ett rikt språk. Materialet finns översatt till arabiska, engelska, persiska och somaliska och finns även som teckenspråkstolkade filmer.

Faktabladen Barnets språk

ger dig kortfattad kunskap om barnets språkutveckling vid fyra olika åldrar: 6 månader, 1 år, 18 månader och 3 år. Finns översatta till 40 språk, även på lätt svenska och som teckenspråkstolkade filmer

Filmerna Att läsa för små barn

Fyra korta filmer som ger tips och inspiration. Finns även textade på arabiska, engelska, persiska och somaliska.

Här kan du läsa och ladda ner material fritt

Här kan du se filmerna *Att läsa för små barn*

Peka

Leka

Busa

... tillsammans!

Foldern är framtagen i samarbete
med Marie-Helene Dotevall, logoped.
Uppdaterad 2022
Foto: Susanne Kronholm
Illustrationer: Matilda Ruta

Bokstart är en nationell satsning som vänder sig till föräldrar och vuxna i små barns (0-3 år) närhet, med syfte att tidigt stimulera språkutveckling.
bokstart.se

Ett läsfrämjande material från Kulturrådet

Bokstart